

MOTIV SMRTI U IZABRANIM DJELIMA
LADISLAVA FUKSA

Ivona Štajduhar

Mentor: Katica Ivanković

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

Uvod.....	3
1. O Ladislavu Fuksu.....	4
2. Spaljivač leševa.....	5
2.1. O radnji romana.....	5
2.2. Motivi smrti u romanu.....	6
3. Gospodin Theodor Mundstock.....	8
3.1. O radnji romana.....	8
3.2. Motivi smrti u romanu.....	9
4. Put u obećanu zemlju.....	11
4.1. O radnji romana.....	11
4.2. Motivi smrti u romanu.....	12
Zaključak.....	14
Literatura.....	15

UVOD

Od svih pisaca češke književnosti, osobno mi se istaknuo i najviše svidio Ladislav Fuks. Njegova vlastita iskustva iz kojih su proizašle i njegove misli, rezultirale su jednim od najboljih djela češke književnosti. Upravo to čini Ladislava Fuksa odličnim piscem i upravo to me privuklo u daljnje analiziranje njegovih djela. Jedan je od rijetkih pisaca koji svojim pisanje uvuku čitatelja duboko u radnju, toliko da ga obuzmu isti osjećaji, ista jeza, ista turobnost i surovost radnje. Ponekad je toliko uvjerljiv da bih se usudila reći da se čitatelj u nekim trenutcima počinje slagati sa mislima i postupcima protagonista njegovih djela. Karakterizacije likova su snažne i kompleksne. Radnje su zamršene i pune iznenađenja.

Zbog toga sam za temu svog završnog rada izabrala tri Fuksova djela koja su me najviše fascinirala; *Spaljivač leševa (Spalovač mrtvol, 1967.)*, *Gospodin Theodor Mundstock (Pan Theodor Mundstock, 1963.)* te *Put u obećanu zemlju (Cesta do zaslíbené země a jiné povídky, 1991.)*.

Uz židovsku tematiku, koja mi je osobno najprimamljivija pri biranju djela za čitanje, ovim svim djelima zajednička je i prisutnost onog čovjeku neizbježnog – smrti. U ovim djelima ona je prisutna na razne načine pomoću kojih Fuks gradi specifičnost svakog pojedinog djela.

Ovaj rad bavit će se raznim motivima pomoću kojih Fuks u svoja djela uvodi prisutnost smrti te kako se oni manifestiraju kroz pojedino djelo. Nakon kratkog uvoda o životu i djelu Ladislava Fuksa, rad će prolaziti kroz svako djelo posebno, prvo uvodeći u kompletnu radnju djela, a potom će u drugom dijelu analizirati prisutne motive smrti te predstaviti Fuksov kompleksni pogled na tematiku smrti kroz njegovu prozu.

1. O Ladislavu Fuksu

Ladislav Fuks je bio češki prozaist rođen u Pragu 24. rujna 1923., gdje je i umro 19. kolovoza 1994. Ondje je pohađao gimnaziju u Truhlaškoj ulici. Na Karlovom sveučilištu studirao je filozofiju, psihologiju, pedagogiju i povijest umjetnosti u razdoblju 1945-49. Debitirao je u časopisu Květen 1959., a izdavao je u časopisima Věstník Židovské obce náboženské, Host do domu, Sešity pro mladou literaturu itd. Bio je i stručni suradnik Državnog ravnateljstva za spomeničku baštinu sve do 1963., a iste godine izdao je prvi roman *Gospodin Theodor Mundstock (Pan Theodor Mundstock)*. Nakon toga počinje se baviti samo književnošću. Prema njegovim knjigama nastali su i filmovi *Spalovač mrtvol* (1968., redatelj J. Herz) i *Pasáček z doliny* (1983. redatelj F. Vlácil)¹

Iako je tijekom života bio internacionalno priznat, pred kraj života umro je usamljen. Fuks je bio jedinač čiji život u prosječno dobrostojećoj obitelji i nije bio tako lak kao što bi se moglo pretpostaviti. Njegov otac bio je važan policijski časnik, i nije se bavio svojim sinom. Bio je hladna, dominantna i autoritativna osoba po svjedočenju samoga pisca. Djetinjstvo je uvelike obilježilo Fuksa kao književnika. To se očituje u njegovom biranju tema i personaliziranju likova nekih njegovih djela. To je najviše istaknuto u njegovom djelu *Zgoda policijskog prefekta (Příběh kriminalního rady)* izdanom 1971.

Njegova prva djela nastala su 60-ih godina kada se priključio struji pisaca koji su počeli pisati o židovskoj tematici i holokaustu te je kroz njih Fuks podijelio svoje viđenje rata, okupacije i okolnosti u kojima su se našli Židovi. Kroz ta djela Fuks pokušava čitatelju predočiti i opisati patnje ljudi koji su živjeli u vrijeme njemačke okupacije Čehoslovačke. Osim djela *Gospodin Theodor Mundstock*, za to razdoblje vezana su i djela *Moja crnokosa braća (Mí černovlasí bratři)* te *Smrt zamorca (Smrt morčete)*. Erik Gilk, češki povjesničar umjetnosti, to razdoblje Fuksove proze naziva Bleskový nástup tj. Munjeviti ulazak (aludirajući na način kojim je Fuks stupio na scenu) te ga smješta u razdoblje 1963. - 1970. Još dodaje 3 razdoblja: Strategické manévrování 1971-72, Ústup z vydobytých pozic 1974. – 1978. te Návrat do první linie 1980-83.² Glavne teme Fuksovih djela su strah, saznanje o katastrofi koja se bliži, zločin, tjeskoba, a ponajviše – smrt.

¹ Slovník českých spisovatelů od roku 1945., Díl 1. / Brána, 1995. / str. 189.

² E. Gilk: Vítěz i poražený / Prozaik Ladislav Fuks, 10. str

2. *Spaljivač leševa*

2.1. O radnji romana

Roman *Spaljivač leševa* izdan je 1967. godine. Tema romana pod utjecajem je okolnosti Drugog svjetskog rata. U centru je glavni lik Karel (Roman) Kopfrkingl. Ostali likovi pojavljuju se u Karelovoj okolini, većinom u njegovoj sjeni, ne dolazeći vlastitim karakterom do izražaja. Karel je čitatelju u početku predstavljen kao tolerantan, smiren, požrtvovan i obrazovan čovjek koji voli svoju obitelj i koji bi za nju učinio sve. Njegovu obitelj čine njegova žena Marie, koju on naziva Lakme, a kojoj uvijek govori "*božanstvena moja*", "*prozračna moja*" i koju jako voli i poštuje. Također je tu sin Mili i kći Zina. Veliki je perfekcionista, opsjednut čistoćom i estetikom okruženja, a to se najviše ističe u njegovom ponosu na stan u kojem žive. Također je i apstinent, što naglašava svaki put kada mu se ukaže mogućnost, dok one koji to nisu (poput njegovog susjeda Práhe koji je alkoholičar), sažalijeva i osuđuje. Od početka romana pripovjedač je u 3. licu, a govori samo Karel koji nameće svoje stavove, a tuđe ne uvažava. Čak imamo osjećaj da preuzima i ulogu pripovjedača te da se pripovjedač počne voditi za njime. Veliki je manipulanta te likove oko sebe omalovažava i dekarakterizira te im stavlja nevidljive maske čime ih depersonalizira. Jedinu osobu koju ne uspijeva izmanipulirati njegov je prijatelj Vili Ranke. On poziva Karela i njegovog sina na boks, ulazi u Karelovu glavu komentirajući kako je njegov sin ženskast, jer ne može gledati krv. Vili ga postepeno pretvara u bezosjećajnu osobu i okreće ga protiv svih ljudi koji ga okružuju. Od početka romana o svim ljudima oko sebe, bili oni Židovi ili ne, ima dobro mišljenje. Vili mu govori da su Židovi štetočine, a Nijemci stopostotni ljudi. Vili izvlači iz Karela njegovu mračnu stranu te iz toga proizlazi i tragičan završetak knjige, gdje Karel ubija svoju obitelj, na koju je na početku bio toliko ponosan.

Roman završava tako što saznajemo da Karela odvoze u bolničkom vlaku, najvjerojatnije u ludnicu, te on kroz prozor gleda Židove koji se vraćaju iz logora, među kojima prepoznaje sve svoje poznanike, poput doktora Bettelheima i drugih.

2.2. Motivi smrti u romanu *Spaljivač leševa*

Motiv smrti ni u jednom drugom djelu ne ističe se toliko koliko u tom romanu. Sam protagonist opčinjen je smrću. Dio radnje smješten je i na protagonistovom radnom mjestu – krematoriju gdje se često u knjizi nađemo nad otvorenim ognjištem i sa glavnim junakom kako stoji nad njime. On voli svoj posao toliko da ta ljubav prema poslu prelazi granice normalnoga. Svakomu priča o svome poslu te o pojedinostima postupka spaljivanja leševa. (*"Smrt je jedina sigurnost koju čovjek ima u životu, pa je ono što poslije nje dolazi potrebno dobro spremi i pripremiti. Upravo se to obavlja kremiranjem. Kremiranje je povoljnije nego ukop. Upravo zbog toga što je automatičnije i mehaniziranije, ubrzava proces pretvorbe u prah od kojeg je čovjek nastao, a time zapravo pomaže Bogu. Ali najviše pomaže čovjeku. Smrt čovjeka oslobađa boli i patnji...Uklanja zid koji ga za života opasuje i onemogućuje mu vidik, obasjava čovjeka. Djeco mila, ne bojte se kremiranja!"*)³. Ponosi se svojim poslom i nikada ne propušta priliku o njemu pričati. (*"- Fotografija je vječna konzerva sadašnjeg vremena. I kod nas se u krematoriju fotografira..."*)⁴ Smrt smatra blaženim stanjem u kojem se čovjek oslobađa patnji te da je kremacija najbolji način da se čovjek pokopa kako bi izbjegao crve i hladnu zemlju u svome zagrobnome životu.

Motivi smrti uvijek se pojavljuju iznenada i na prvi pogled na neprikladnim mjestima. Tako je prisutan i simbol tablice s rasporedom kremacija koja je obješena u krematoriju, ali i u stanu Karellove obitelji koju Ka naziva „jízdní řád smrti“ tj. "raspored smrti". Tu je prisutna i vitrina s muhama u kojem leži crna muha drosophila funebris koja je zapravo – pogrebna. (*"Ove mušice već tjedan dana vise iznad klavira i zanimljive su. Jedna se zove funebris, pogrebna, to je ona krupna crna trbušasta muha, da ima lijes i da stoji uza nj, izgledala bi ao gospodin Špaček kad stavi uniformu, gospodin Špaček je pogrebnik."*)⁵ Motiv crne svilene haljine i bijelog čipkastog ovratnika također je često prisutan tako što ga glavnik lik uvijek uočava oko sebe te takvu haljinu kupi svojoj kćeri i u njoj ju i ubije. Jedan običan odjevni predmet poput haljine pridonosi sveprisutnosti smrti. Karel se također konstantno vraća na sliku svadbene povorke te i tu govori *"Svadba, mila djeco velik je događaj. Samo jednom u životu, nikad se ne ponavlja; s njom čovjek zapravo ide u grob."*⁶. Također kaže kako je to sveti obred sličan proglašavanju nečije smrti i sprovodu. Na prvi pogled uobičajene stvari uvijek budu povezane sa smrću. Motive smrti ne nalazimo samo u slikovnim motivima već i u govoru (*"Svakako - odgovori gospodin Kopfrkingl pogledavši bijeli čipkasti ovratnik. —Što se još može dogoditi! Budućnost je uvijek nesigurna. Nitko od nas ne zna što nas čeka ili što će nas mimoići. Smrt je jedina sigurnost koja postoji u životu,..."*)⁷, ponašanju i mislima protagonista (*"I gospodin Kopfrkingl sućutno ponovno pomisli: ...pretvorit ćeš se u svojoj crnoj svilenj haljini u bjelkast kostur, a i ta brojčanica u tvojim rukama potpuno će se izgubiti. A onda će se samo tvoj blistavi bijeli kostur raspasti u*

³ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.183.-184.)

⁴ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.187.)

⁵ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.175.)

⁶ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.179.)

⁷ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.177.)

pepeo, sasut će ga u limeni valjak, a zatim u urnu...")⁸. U protagonistovim izjavama neprestano se zrcali njegova opsesija smrću koja se također vidi u tome što u dnevnim novinama uvijek traži tragične vijesti. Opsjednut je "Žutom knjigom o Tibetu" te se često referira na nju govoreći o spašavanju duše i raj.

Može se reći da se motivi smrti u ovom djelu javljaju u 2 oblika: u obliku slikovnih prikaza te kroz misli i riječi glavnoga lika Karela. Motivi smrti javljaju se kad i gdje ih najmanje očekujemo te se njihova simbolika čitatelju otkriva kroz cijelu radnju. Ponekad ih čak ne možemo ni raspoznati. Svi ti motivi dovode do zapanjujućeg, ali ne i toliko neočekivanog kraja priče, kada glavni lik ubije cijelu svoju obitelj. Fuks svoja djela gradi na simbolici i metaforama te na konstantnoj morbidnoj atmosferi. Svojim opisima, karakterizacijama likova te dijalozima među likovima toliko realno opisuje situaciju da osjećaji turobnosti i straha, koji su prisutni u njegovim romanima, zahvate i samog čitatelja.

⁸ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.171.)

3. *Gospodin Theodor Mundstock*

3.1. O radnji romana

Roman *Gospodin Theodor Mundstock* (1963.) priča je o psihološki rastresenom Židovu čiji se život pretvara u patnju onog trenutka kada dobiva otkaz. On i njegovi poznanici očekuju "poziva" za koncentracijski logor. U tom iščekivanju pratimo psihičko stanje protagonista i kako to djeluje na njega i njegove svakidašnje odluke. Kako bi lakše proživio čekanje on izmišlja sjenu zvanu Mon, s kojom priča, no također ima kao kućnog ljubimca neku vrstu ptice. Sjena Mon i čudna ptica jedini su mu oslonac, s obzirom na to da nema obitelj s kojom bi prošao kroz to razdoblje. Oboje prisutni su sve do polovice romana, kada dolazi do potpunog preokreta u Mundstockovom viđenju vlastite situacije. Sjena Mon zapravo je njegov alter ego. Ona je tu kako bi mu rekla sve što on sam odbija i ne želi prihvatiti, ona je dodir realnosti u njegovom životu koja mu govori sve što bi trebao napraviti. Od početka je jasno da je Theodor u krhkom psihičkom, ali i fizičkom stanju. Upravo to iščekivanje poziva za koncentracijski logor nešto je što ga u potpunosti uništava te konstantno strahuje od zavirivanja u poštanski sandučić te ga slika sandučića konstantno prati u podsvijesti. Osjeća strah i paniku obavljajući obične svakodnevne stvari poput šetanja ulicom, gdje se konstantno očekuje da će ga netko uhvatiti i kazniti. Čak dolazi i do te granice da zavidi grmovima kraj kojih prolazi, jer njih nitko ne može kazniti i ne moraju strahovati za svoj život. On je potpuno izgubljen; više ne izlazi, a ako i izađe, onda prolazi zabačenim ulicama i parkovima, ne prepoznaje nikoga koga sretne, ali se također i boji susreta s bilo kime te čak doživljava izvantjelesna iskustva. Odlazi u posjet svojim prijateljima Šternovima, gleda im u karte i iščitava lijepu budućnost kao i to da će rat uskoro završiti. Nedugo nakon toga, prilikom obavljanja svog posla čišćenja ulica zamjećuje kako je ulica prljavija nego inače te uspijeva počistiti sve unatoč tome što je mislio da je to nemoguće. Tada mu kroz glavu prođu riječi POSTUPAK i METODA te počinje biti optimističan u vezi sa svojom sudbinom. Smatra da „postupkom“ i „metodom“ možeš sve riješiti. Od tada na sebe gleda kao spasitelja te je uvjeren da će se, raznim postupcima koje smišlja sve do trenutka dobivanja "poziva", spasiti. Dan kada je dobio poziv za logor, Theodoru je bio najsretniji dan u životu – napokon mu se pružila prilika da pokaže što je naučio i uvježbavao svakoga dana. Sve je dobro napravio, no kada je došao na kolodvor uočio je Šimona na peronu te tada pobrkao korake (isplanirao je i kako će hodati prema kolodvoru) i na njega su naletjela kola koja su ga i usmrtila. Takav kraj metafora je činjenice da ni do detalja isplaniran život ne može nadjačati snagu sudbine.

3.2. Motivi smrti u romanu

I u ovom djelu, kao i u djelu *Spaljivač leševa*, izuzetno je izraženo psihološko stanje glavnog lika, koje Fuks svojim opisima uspijeva dosljedno dočarati. Poveznica između dva djela je i motiv pojedinca koji sebe smatra spasiteljem.

S obzirom na radnju djela, javljaju se motivi povezani sa sudbinom Židova, egzistencijalni motivi te motivi vezani za smrt. Ovdje se smrt se javlja na više načina. Potpuno neizrečena, u pozadini ratnih zbivanja, koju čitatelj na temelju svog poznavanja povijesnog konteksta iščitava. Ona se javlja u motivima ‘poziva’, koncentracijskih logora i transporta koji vodi do istog. Javlja se u pozadinskim pričama židovskih obitelji čiji su se članovi objesili, otrovali plinom, bacili pod vlak te skočili s prozora samo kako bi izbjegli transport smrti. Kroz ove reference na smrt, čitatelju se opisuju i dočaravaju grozote rata i njegov utjecaj na život običnih ljudi. Smrt se pojavljuje ovdje u sirovom obliku, ne kroz metafore, već kroz motive bliske svima kojima ovo djelo dospije u ruke.

Već na samom početku djela, glavni lik nam otkriva tjeskobu koju osjeća zbog dobivanja ‘poziva’ te već dobivamo uvid u psihološko stanje lika. Naime ‘poziv’ predstavlja službeno pismo koje su dobivali Židovi kao poziv u koncentracijski logor te je on glavni uzrok nestabilnog psihološkog stanja glavnog lika. (*‘Sretno sam se vratio iz trgovine, ali izgubio sam živce, koko! Ovo je obično pismo, a je već vidim poziv. Ovaj sandučić više ne mogu ni gledati!’*)⁹To stanje može se vidjeti i kod sporednih likova, a primjer je pismo koje je Theodor dobio od prijateljice: *‘P.S. Gospodine Mundstock, vječito plačem, a uopće ne mislim na užase koji nas očekuju. Ne usuđujem se ni pomisliti na sav taj užas! Znete li nešto o tome?’*¹⁰ Iščekivanje smrti je upravo njezin najveći motiv koji se proteže kroz cijelo djelo i na kojem se ono zasniva. Iz iščekivanja smrti te reakcije glavnog lika na takvu situaciju na vidjelo izlazi i čovjekov vječni strah od smrti.

Ti motivi su ponekad i skriveni te im čitatelj ne pridaje nikakvu pozornost, no kroz djelo se postupno otkrivaju. Neki izgledaju kao da su slučajni, no onda se počnu ponavljati te se otkrije njihovo pravo značenje.

Jedan od najizrazitijih motiva je Davidova zvijezda za koju se zna da su ju nosili Židovi prišivenu na svojoj odjeći i time bili izloženi javnoj sramoti. Simbolika zvijezde nalazi se i u prezimenu prijatelja glavnog lika – Šternovih (*njem. stern = hrv. zvijezda*). Zvijezda je time simbol znane sudbine onoga tko ju nosi. Mundstock ju također počinje uočavati. Tako u drugom poglavlju, dok prolazi kroz park ugleda čovjeka sa zvijezdom na rukavu, pomisli o pozivu i koncentracijskom

⁹ L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.8.)

¹⁰ L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.8.)

logoru te *“..začuje kako netko izgovara njegovo ime. Slegne ramenima i pripije aktovku na zvijezdu. Pored sebe ugleda sablast. Lice uokvireno crnim rupcem.”*¹¹ Primjećuje da u parku netko pada na tlo no na kraju se ispostavi da je to bio on sam. Upravo na tom primjeru vidimo koliko se naizgled običan detalj poput zvijezde pretvara u motiv smrti i kako taj motiv djeluje na glavnog lika. Zvijezda se spominje i na kraju djela kada gospodina Mundstocka pregazi njemački automobil (*“Žuta židovska zvijezda koju ima na tamnoplavom kaputu, sva je prašnjava, ali na njoj, začudo, nema ni traga krvi.”*¹²). Upravo je ta zvijezda uzrok smrti glavnog lika, ali i nagovještaj smrti svih koji ju nose. (*“I gospodin Theodor Mundstock s kovčegom I sivim flanelom u ruci žurno zakorači preko velike avenije koja ga dijeli od onih jadnika ispred Velesajamske palače, jadnika nagriženih smrću...”*)¹³

Tu su i brojni drugi motivi – poput prašine koja je povezana sa židovskom zvijezdom, kao simbol onoga što čovjek postane poslije smrti. Zatim svjetiljka s Kolumbovim brodom na početku djela koju Fuks dočarava kao blijedu i tamnu čime nju možemo interpretirati kao stanje duše protagonista. Tako u 18. poglavlju nacist *“upadne u sobicu i udari u svjetiljku s čijeg sjenila plovi jedrenjak iz Kolumbova vremena. Svjetiljka se prevrne i ugasi. Kraj.”*¹⁴ Time ta ista lampa postane simbol protagonistove neizbježne sudbine.

S obzirom na to da je proživio Drugi svjetski rat te i sam bio homoseksualac, a time i pripadnik marginalne i izolirane skupine, u ovom, kao i u brojnim Fuksovima djelima, prisutan je ton suosjećanja sa Židovima koji su također u to vrijeme nesumnjivo bili izolirana skupina. Pomoću metafora, uvjerljivih opisa i raznih motiva Fuks uspješno dočarava ozračje smrti koje je visjelo nad glavama Židova kao njihovu svakodnevicu. Dok je smrt u ovom djelu direktna, stvarna i opipljiva, njezini motivi su ipak malo prikriveniji. Nakon što ih uočimo sve dubljim ulaženjem u knjigu, primjećujemo njihovu kompleksnost te njihovu ulogu. Shvaćamo zašto je baš te motive Fuks izabrao kako bi dočarao smrt u ovom djelu.

¹¹ L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.25.)

¹² L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.248.)

¹³ L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.246.)

¹⁴ L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.226.)

4. Put u obećanu zemlju

4.1. O radnji romana

Godina je 1938. te glavni likovi, u zamjenu za svu svoju imovinu, emigriraju iz okupirane Austrije, točnije Beča, preko Dunava na malom brodu. Rečeno im je da idu do Crnog mora, gdje bi ih trebao dočekati engleski brod i prebaciti u Carigrad, odakle je svatko mogao ići kamo želi, u Ameriku, Australiju ili Ekvador. U početku su optimistični oko svoga odlaska no ubrzo se počinju pitati zašto su baš na ovakav njima nepriličan način morali otići i počinju žaliti što su predali svu svoju imovinu te kako Nijemcima nikada to neće oprostiti. Nakon saznanja da im okolne zemlje ne žele izdati tranzitnu vizu, njima preostaje jedino plovidba brodom. Kroz djelo, njihov život na brodu postaje sve teži; ponestaje im namirnica, ne mogu okupati, spavaju na otvorenom i sl. Odjednom im se kvari motor i tri puta pokušaju pristati na obalu kako bi ga popravili, no ne uspijevaju jer su na obali naoružani ljudi koji im to ne dopuštaju. Brod se nasukava usred prašume i u početku svi to nazivaju rajem te zahvaljuju rabinu koji ih je molitvom doveo ovdje, no s vremenom opet počinju prigovarati i kriviti rabina. Oni ga pokušavaju dovesti do vode no na kraju brod tone. Nakon toga dolazi do potpuno preokreta u priči. Likovi putem sve više i više gube nadu, slabe i obolijevaju te postaju bezlične spodobе koje beživotno lutaju prašumom, dok su do sada bili otmjeni ljudi koji su na brodu živjeli kao da nastavljaju sa svojom dosadašnjom dnevnom rutinom. Putem jedan po jedan umiru, a oni preživjeli se također na kraju ubijaju, iako se čini da su spašeni kada po njih dolazi župnik, koji za njih saznaje od jednog ribara. Veliku ulogu igra rabin koji svojim propovijedima o Mojsiju, koji je izbavio Židove, povlači poveznicu sa njihovom situacijom. Rabin je u romanu njihov vođa koji ih vodi u “obećanu zemlju“ no, naravno, on je spas zamišljao drugačije od ostalih, tj. za njega je spas bila smrt. On također nosi štap, koji simbolizira Mojsijev štap te na kraju priče rabin, kao i sam Mojsije, rastvara rijeku te se preostali likovi zajedno s njime utapaju. Ovo je priča o tome kako se časn i dostojanstveni ljudi mogu usljed životnih okolnosti pretvoriti u ogorčene ljude bez volje za životom. Također se bavi temom sudbine Židova u to vrijeme, njihovim izborom umrijeti dobrovoljno, od svoje ruke, ili nedobrovoljno, u logoru.

4.2. Motivi smrti

Kao u romanu Gospodin Theodor Mundstock, i u ovdje nailazimo na likove koji su uvjereni da će se spasiti. Čitatelj je prevaren tračkom nade za njihovo spasenje od početka romana. Brod kojim idu i rabin, koji je s njima, na čitatelja ostavljaju dojam da će se kraj ipak biti sretan. No, čitajući knjigu ponovno, primijetila sam da nam Fuks na samom početku daje do znanja da kraj ipak neće biti ono što priželjkujemo. *"Da neće putovati luksuznim parobrodom, znaju već tjedan dana, kada je gospodin Seider, bivši učitelj mačevanja, bio pozvan da nauči rukovati motorom kakav se stavlja na omanje riječne lađe."*¹⁵ Kad im se pokvario motor, jasno shvatimo je to namjerno napravljeno te da oni zapravo nikad nisu ni trebali dospjeti do Carigrada i imati svoj sretan završetak. Oficir Židovima na početku sa smiješkom objašnjava zašto idu tako malim brodom te tu već dobivamo osjećaj da su prevareni. Govori im *"da ćete tjedan dana ploviti i da ćete stići ako budete štedjeli"*¹⁶ što nam daje zaključiti da vrlo vjerojatno nemaju dovoljno zaliha da bi toliko dugo preživjeli.

Jedan od simbola smrti koji se odmah na početku javlja jest simbol kukastog križa. Njegovu prisutnost Fuks konstantno naglašava ponavljanjem: *("Na pramcu se vijorio kukasti križ."*¹⁷, *"Mojsije Ascher stajaše na pramcu pokraj kukastog križa..."*¹⁸)

U ovom djelu, glavnim likom romana postaje rabin Ascher, čije je ime njemačka varijanta imena Ašer, koje se spominje u Bibliji. Rabin je zapravo Mojsije, a cijela radnja prikazana je kao biblijska priča iz Knjige Izlaska o Mojsiju koji je izbavio izraelske ljude i vodio ih prema obećanoj zemlji. Tako se svi drugi likovi prepuštaju vodstvu rabina. Tijekom putovanja zaliha i benzina je sve manje. U jednom trenutku motor broda prestaje raditi. Pokušaju pristati uz obalu, no na obali naiđu na naoružane muškarce zbog čijeg opasnog izgleda odustaju od pristajanja. Ti muškarci s puškama u rukama još jedan su motiv neizbježne smrti koja očekuje glavne likove. Simbol nesretnog završetka i nemogućnosti spasa.

Nakon kratke plovidbe, ulaze u šumarak i brod se nasukava na nasip čiji je opis u knjizi: *"...po cijeloj širini rijeke stršio nasip od pijeska i kamenja, bjelasajući se kao tijela mrtvih anđela slomljenih mačeva."*¹⁹ Uz takve turobne opise, pojavljuju se i opisi bijele magle koja se nadvija nad njima, a oni ju ne zamjećuju. Prema simbolici bijele boje i smrti stvara se dojam kao da taj nasip predstavlja njihov grob te da će tu umrijeti. To mjesto također postaje rajem za putnike no ubrzo se

¹⁵ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.9.)

¹⁶ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.9.)

¹⁷ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.25.)

¹⁸ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.45.)

¹⁹ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.64.)

likovi i toga "raja" zasite. Brod preko noći ostaje na suhom te ga pokušavaju dovesti do vode, čime brod na kraju potone. Brod također postaje motivom smrti te simbolom njihove sudbine. Na rodu se također vijori kukasti križ za kojeg pisac kaže "*Činilo se da put ne probija pramac na kojem visi, nego sam taj križ.*"²⁰, za kojeg se uvijek veže konotacija smrti kada čovjek o njemu razmišlja ili kada ga vidi, a koji čini simbol koji vodi glavne likove u smrt.

Potonućem broda, postupno "tonu" i glavni likovi. Oni putem sve više i više gube nadu, slabe i obolijevaju te postaju bezlične spodobе koje beživotno lutaju prašumom. Takve ih primjećuje ribar koji o tome obavještava župnika. Župnik se daje u potragu za njima. Tijekom njegove potrage "*Dunav bijaše miran, tih i mrtav, nije njime plovio nikakav brod ni čamac, pa i obale bijahu tihe, mirne i mrtve.*"²¹ što je također metafora za stanje likova i njihovu skorbu sudbinu. Kroz djelo se provlače i opisi poput "*Neprekidno se povećavala omara, ali još uvijek nitko nije zamjećivao njezinu neobičnost i nepomičnost...*"²² što dodatno dočarava morbidnost njihove sudbine.

Likovi se postupno predaju strahu i tjeskobi te na kraju ili počinjavaju samoubojstvo ili umiru prirodnim putem. Prva žrtva je gđa. Kerstorffová koja se ubije bacivši se u rijeku nakon što ju muž optužuje da je upropastila recept za kolač od banana. Za njom se bacaju i gđa. i gđin. Seidler, kćer i zet gđe. Kerstorffové. Navečer toga dana objesio se i gđin. Kerstorff. Nedugo potom samoubojstvo počinjavaju i Hans i Erika. Prirodnom smrću umiru gđin. Breitenbach te petnaestogodišnji Wolf. Od petnaest ih ostaje sedmoro, te se na kraju, vođeni rabinom, bacaju u nabujali Dunav. U jednom trenutku iz rabinovih riječi možemo shvatiti da ih on nikada nije ni vodio u "obećanu zemlju" kakvom su ju sami likovi zamišljali, onu koja bi im donijela spas i novi život, već je rabin "obećanu zemlju" vidio u obliku smrti te ih prema njoj i vodio kroz cijelo djelo. "*Naš put može voditi samo u obećanu zemlju, a sad nas vodi samo u jednom smjeru. Gore! - rabin pokaže na nebo.*"²³

²⁰ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.70.)

²¹ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.96.)

²² L.Fuks , Sgospodin Theodor Mundstock, Znanje, Zagreb, 1988. (str.64.)

²³ L.Fuks , Spaljivač leševa / Put u obećanu zemlju, Znanje, Zagreb, 1987. (str.102.)

Zaključak

U ovom radu analizirala sam motive smrti u tri djela Ladislava Fuksa koja su me se ujedno najviše dojmila. Ladislav Fuks se svojim pisanjem metaforičnim i bogatim opisima ističe među češkim književnicima. Svako njegovo djelo je remek-djelo i nikad ne razočara. Upravo suprotno. On u svoja djela uvuče čitatelja intrigantnim temama i odlično dočara razne situacije u kojim se protagonisti njegovih djela nalaze.

Fuks to postiže brojnim motivima koji se nalaze na stranicama njegovih djela. Ti motivi su ispunjeni dubokim značenjem i njihova uloga je dodatno pojasniti i istaknuti Fuksovu misao vodilju u djelu. Čitatelj ih nekada ni ne zamjećuje, te je nekima od njih potrebno dva puta pročitati djelo. Oni se mogu naći u najneočekivanijim trenucima i u obliku najobičnijih opisa te ponavljanja.

Usporedbom motiva smrti ovih triju djela obrađenih u ovom radu možemo uočiti tu slojevitost i kompleksnost. Fuks dočarava prisutnost smrti na razne domišljate načine, od izravnog do neizravnog; kao suština karaktera glavnog lika ili kao običan predmet koji čini dekor njegove sobe. Tek dubljom analizom Fuksovih djela uočavamo motive za koje smo prije mislili da nemaju nikakvu ulogu. No to sve ima svoju ulogu. Upravo to Fuksa čini jednim od najintrigantnijih pisaca češke književnosti.

LITERATURA

Ladislav Fuks: Spaljivač leševa – Put u obećanu zemlju, Znanje Zagreb, 1987.

Ladislav Fuks: Gospodin Theodor Mundstock , Znanje Zagreb, 1988.

E. Gilk: Vítěz i poražený / Prozaik Ladislav Fuks, 10.str

Slovník českých spisovatelů od roku 1945., Díl 1. / Brána,1995. / str.189.